

4. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.

Ірина Крученюк

м. Вінниця

(Наук.керівн. – ст. викл. Пойда О. А.)

**ШЛЯХИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
(НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ПОВІСТІ-КАЗКИ
«НЕЗВЧАЙНІ ПРИГОДИ АЛІ В КРАЇНІ НЕДОЛАДІЙ»
ГАЛИНИ МАЛИК)**

***Анотація.** У статті окреслено поняття важливості розвитку комунікативних здібностей учнів на уроках української літератури. Розглянуто завдання для їх реалізації. Значна увага приділена критичному мисленню як головному способу формування комунікативних здібностей дитини. Крім цього, проаналізовано й інші шляхи розвитку, а саме: ігрова діяльність, когнітивні методи, які застосовуються для ефективного вивчення української літератури та сприяють формуванню навичок комунікації.*

***Ключові слова:** комунікативні здібності, ігрова діяльність, критичне мислення, когнітивні методи, комунікативна компетентність.*

***Annotation.** The article outlines the concept of the importance of developing students' communicative abilities in the lessons of Ukrainian literature. Tasks for their implementation are being considered. Considerable attention is paid to critical thinking as the main way of forming a child's communicative abilities. In addition, other ways of development are analyzed, namely: game activities, cognitive methods, which are used for effective study of Ukrainian literature and contribute to the formation of communication skills.*

***Keywords:** communicative abilities, tasks, critical thinking, cognitive methods.*

Актуальність дослідження. У сучасному світі проблема розвитку комунікації є однією з найважливіших. Особливо це актуально для освітньої галузі, яка спрямована на підготовку молодого покоління до життя в умовах різноманітних соціальних взаємозв'язків, міжособистісних відносин та комунікативних можливостей.

Комунікація визначається як процес обміну інформацією, що передбачає взаємодію між суб'єктами з метою її передачі та отримання. З поняттям комунікації часто пов'язують термін комунікативні здібності. Вони забезпечують ефективну передачу інформації, сприяють налагодженню контактів, усвідомленню особливостей комунікативної ситуації та підтримці взаємодії і конструктивного спілкування з іншими людьми. Це також слугує передумовою для формування у молоді знань, умінь та навичок, які забезпечують ефективність комунікативної діяльності.

Стан досліджень. Проблематика розвитку комунікативних здібностей є предметом наукових досліджень у психолого-педагогічній літературі. Нею займалися такі вчені, як О. Винославська, Н. Волкова, М. Король, А. Нісімчук, О. Падалка та інші. Науковці розглядали комунікативні здібності як складову комунікативної компетенції.

Так, О. Винославська трактує здібності як індивідуально-психологічні характеристики особистості, які є обов'язковою умовою ефективного виконання певної діяльності. Вони охоплюють здатність до опанування знань, умінь і навичок, а також їх успішне застосування на практиці [1].

Науковці А. Нісімчук та О. Падалка визначають комунікативні здібності як сукупність особистісних характеристик, що зумовлюють здатність індивіда до ефективної взаємодії з іншими людьми [3]. Ці здібності проявляються у процесі комунікації, обміну інформацією та встановлення контактів, ґрунтуючись на визначених мотивах і спрямованих на досягнення поставлених цілей.

Дослідники Н. Волкова та М. Король відносять комунікативні здібності до категорії спеціальних, підкреслюючи, що вони виступають як необхідною умовою, так і наслідком успішної комунікації. [2, с. 4]. Зазначені здібності

сприяють активній взаємодії з іншими індивідами, формуванню комунікативних знань і навичок, а також забезпечують ефективну передачу інформації.

Про комунікацію як загальне явище Н. Волкова припускає, що комунікація являє собою форму зв'язку, що реалізується як процес передачі інформації за допомогою технічних засобів та актів взаємодії між двома або більше суб'єктами. Вона охоплює обмін інформаційним, емоційним або інтелектуальним змістом [2].

Виклад основного матеріалу. Комунікативні здібності є важливим складником всебічного розвитку особистості учня та ключовою компетентністю в сучасній освіті. Уміння спілкуватися, висловлювати власні думки, аналізувати та інтерпретувати літературні тексти сприяє формуванню критичного мислення та соціальної активності. Особливу роль у розвитку цих здібностей відіграє навчання на уроках української літератури, оскільки саме літературні твори відкривають перед учнями світ людських переживань, моральних цінностей і культурних традицій. Забезпечення ефективного розвитку комунікативних навичок потребує системного підходу та використання сучасних методів навчання, які стимулюють учнів до активної взаємодії. Метою дослідження є визначення шляхів розвитку комунікативних здібностей учнів на уроках української літератури. В його межах буде розглянуто сучасні підходи до організації навчального процесу, що сприяють формуванню мовленнєвої компетенції, а також наведено приклади методів, які допомагають учням розвивати комунікативні вміння в процесі вивчення літератури.

Для реалізації комунікативних здібностей на уроках української літератури виділяються такі завдання:

- виховання стійкої мотивації і свідомого прагнення до вивчення української літератури;

- формування в учнів компетентностей доцільно й виправдано користуватися всіма засобами мови;

- формування вмінь розрізняти, аналізувати, класифікувати мовні факти, самостійно створювати висловлювання на різноманітну тематику та жанри літератури;

На основі цього для розвитку комунікації дитини використовують технологію критичного мислення, ігрові технології та методи продуктивного навчання.

Технологія критичного мислення ґрунтується на інтерактивній взаємодії, виключає домінування одного учасника над іншим, тому є достатньо ефективною для формування комунікативних здібностей учнів. Використання технології критичного мислення передбачає вміння ставити запитання й шукати відповіді, застосовувати набуті знання для розв'язання завдань та проблем, обговорювати ідеї гідно й конструктивно та чути один одного. Технології критичного мислення можна ефективно застосовувати на будь-якому етапі уроку літератури, проте важливо, щоб учні усвідомили цінність власних думок. Лише за цієї умови вони нестимуть відповідальність за свої переконання, що сприятиме розвитку відкритого та усвідомленого мовлення. На початковому етапі заняття доцільно використовувати методи, які активізують наявні знання та налаштовують учнів на продуктивну роботу. Серед таких прийомів можна виділити: асоціювання, припущення за ілюстраціями, теоретичну розминку. Якщо на початку уроку окреслюються цілі та формулюються проблемні запитання, то на основному етапі слід застосовувати методи, що забезпечують оптимальний результат за мінімальних часових витрат. До таких підходів належать: пошук нової інформації, групові форми роботи, порівняння, читання з маркуванням тексту, завдання на встановлення відповідності та дослідницькі методи. На завершальному етапі уроку учні інтегрують нові знання з попереднім досвідом, обмінюються думками, висловлюють власні враження та аналізують власну діяльність. Для цього ефективними є такі прийоми: «незакінчене речення», редагування тексту («Я-редактор»), твір-п'ятихвилинка та міні-тести. Для оцінювання навчальних досягнень учнів можна використовувати дидактичні картки у вигляді тварин, кожна з яких сприяє об'єктивності та

мотивації.

При вивченні теми «Морально-етичні проблеми у повісті-казці Галини Малик «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії. Символіка країни Недоладії та її мешканців» у 5 класі НУШ цю технологію можна реалізувати так:

Метод «Асоціації»: Учитель на дошці записує слово «Недоладія» й просить учнів висловити свої асоціації до нього. Можливі відповіді: Недоладько, Недочеревик, Недоград, Недоборода, Недороль, Недождень, Недорадник тощо.

Припущення за ілюстрацією: Учитель демонструє художню ілюстрацію до повісті-казки (наприклад, Аля летить в країну Недоладію) і пропонує учням зробити припущення, що відбувається на зображенні та як героїня себе відчуває.

Читання з маркуванням тексту: Учні отримують уривок із твору й читають його, використовуючи маркери:

«+» – якщо згодні з позицією автора або героїні;

«-» – якщо не згодні;

«?» – якщо виникають запитання або неясності.

Прийом «Незакінчене речення»: Учні завершують такі фрази: «Аля для мене – це...», «Головний урок, який я виніс із повісті-казки...», «Якби я міг змінити сюжет твору, то...».

Сучасний освітній процес неможливо уявити без гри, оскільки вона є найбільш природною формою взаємодії між дітьми, саме в грі учні розвиваються вільно і гармонійно. «Ігрові завдання сприяють активізації пізнавальної діяльності та підвищенню мотивації учнів, забезпечують глибше засвоєння знань, індивідуалізацію освітнього процесу та оцінювання рівня сформованості умінь і навичок. Крім того, вони сприяють розвитку пам'яті, уваги, а також аналітичного й порівняльного мислення. У процесі гри формуються кмітливість, винахідливість, ініціативність, а також удосконалюються організаторські вміння й навички» [5]. Ігрові технології характеризуються реалізацією таких цілей: дидактичної, розвивальної, виховної

та соціалізуючої. Дидактична мета розширює світогляд, пізнавальну діяльність, розвиває трудові навички; розвивальна – розвиває увагу, пам'ять, мову, мислення, уміння порівнювати та співставляти, творчі здібності; виховна – виховання самостійності, волі, співробітництва, колективізму, комунікативності. соціалізуюча – залучання до норм і цінностей суспільства, адаптація до навколишнього середовища.

У системі активного навчання на уроках української літератури, самостійно відкриваючи для себе певні літературні явища, учень переживає задоволення, упевненість у своїх здібностях, що зумовлює самореалізацію особистості. У зв'язку з цим важливо використовувати такі моделі пізнавальних (дидактичних) ігор: імітаційні, операційні, рольові, сюжетні, ігри-змагання, лінгвістичні.

Розглянемо реалізацію деяких з них. Навчальна ситуація: Погляд на повість-казку «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» у різних вимірах. Основним завданням є зімітувати інтерв'ю з авторкою. Один учень виконує роль Галини Малик, інші – журналісти різних видань (філософського, політичного, літературного). Кожен журналіст під час «інтерв'ю» ставить питання про ідею повісті-казки, проблематику твору. Завдання авторки – максимально точно передати зміст твору й основні думки. Результатом гри є краще розуміння дітьми авторської позиції.

Гра-змагання пропонує дітям «Літературний квіз». Учні змагаються в командах. Запитання охоплюють різні аспекти повісті-казки : Які художні засоби використовує автор? Хто є головною героїнею твору? Які суспільні проблеми порушуються? За кожен правильну відповідь нараховуються бали, і команда з найбільшою кількістю балів перемагає. За допомогою такої гри можна перевірити знання в цікавій формі. Не менш захопливою є сюжетна гра. В ній діти мають уявити альтернативний фінал. Команди отримують завдання: придумати альтернативну розв'язку повісті-казки «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії». Наприклад, що було б, якби Аля не змогла вибратись із Країни Недоладії? Результатом такої гри є розвиток творчого мислення та уяви.

Крім ігор, в системі освіти для підвищення комунікативних здібностей

виокремлюють методи продуктивного навчання. Серед них виділяють метод емпатії, дослідження, бліц-турніру тощо. Метод емпатії передбачає формування емпатійної здатності. До прикладу проаналізуємо навчальну ситуацію «Зрозумій Алю». Учитель звертається до класу із запитанням: «Як ви думаєте, чому ми часто не розуміємо почуття інших людей? Що нам допомагає і що заважає у цьому?» Далі здійснюється активність: «Лист від імені героя». Кожна група пише короткий лист від імені свого героя, виражаючи його почуття та мотиви в конкретний момент сюжету. Далі представники кожної групи зачитують свій лист. Після кожного листа інші учні можуть поставити питання, щоб краще зрозуміти почуття героя. Очікуваним результатом є глибше розуміння внутрішнього світу героїв, розвиток емпатії як емоційну компетентність.

Висновки. Комунікативні здібності є ключовими для всебічного розвитку особистості учня і необхідні для сучасної освіти, оскільки сприяють формуванню критичного мислення та соціальної активності. Ефективний розвиток комунікативних навичок вимагає системного підходу та використання сучасних методів навчання, які стимулюють активну взаємодію учнів. Серед рекомендованих технологій виділяються критичне мислення, ігрові технології та методи продуктивного навчання, які активізують пізнавальну діяльність, підвищують мотивацію та сприяють глибшому засвоєнню знань. Використання інтерактивних, ігрових та продуктивних методів навчання на уроках української літератури є ефективним шляхом для розвитку комунікативних здібностей учнів, що, в свою чергу, сприяє їхньому особистісному і соціальному розвитку.

Література

1. Винославська О. Психологія: навчальний посібник. Київ : ІНКОС, 2005. 352 с.
2. Волкова Н. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 256 с.
3. Нісімчук А., Падалка О. Сучасні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Просвіта, 2000. 368 с.
4. Король М. Розвиток комунікативних здібностей учнів : теоретичний аналіз. *Молодь і ринок*. Вип 2, 2019. С. 54–57.

5. Чаюк Т. Використання ігрових технологій на уроках української мови та літератури у 5 класах нової української школи. URL : <https://surl.lu/eugvvt>

Діана Микитюк

м. Вінниця

(Наук. керівн. – канд. пед. наук, доц. Марущак О. В.)

РОЛЬ ІЛЮСТРАЦІЙ У ФОРМУВАННІ ЧИТАЦЬКОГО ІНТЕРЕСУ ТА ЗАГАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Анотація. У статті розглянуто еволюцію дитячої книги, особливості ілюстрування та роль ілюстрації у формуванні читацького інтересу дитини. Проаналізовано різні підходи до оформлення дитячих видань, починаючи від перших ілюстрованих книг і закінчуючи сучасними тенденціями з використанням новітніх технологій та художніх технік. Особливу увагу зосереджено на значенні ілюстрації не лише як допоміжного елементу, а й як самостійного художнього висловлювання, що впливає на емоційний та інтелектуальний розвиток дитини.

Ключові слова: дитяча книга, ілюстрація, художні техніки, сучасні технології в книговидаванні, читацький інтерес, розвиток дитини.

Abstract. This article examines the evolution of children's books, the features of illustration, and the role of illustrations in developing a child's reading interest. It analyzes various approaches to designing children's publications, from the first illustrated books to modern trends using the latest technologies and artistic techniques. Special attention is focused on the significance of illustration not only as a supplementary element but also as an independent artistic expression that influences the emotional and intellectual development of the child.

Keywords: children's book, illustration, artistic techniques, modern technologies in book publishing, reading interest, child development.